

ЛІНГВІСТИЧНІ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Матузкова Олена Прокопівна

д-р. філол. наук, професор кафедри теорії та практики перекладу
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Безпалова Катерина Вікторівна

канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Проблематика досліджень ідентичності в *лінгвістичних студіях* (насамперед зарубіжних) різнопланова і багатовекторна. Вчені звертаються до проблем співвідношення мови й ідентичності, ідентичності й дискурсу, до методології вивчення ідентичності (Л. Єніна, М. Макаров, К. Мендоза-Дентон та ін.), а також до особливостей мовного відбиття, формування і конструювання ідентичності *індивідуальної* (Т. Бородіна, С. Гарагуля, Н. Герман, О. Катанова, М. Макаров, М. Школова, Р. Харре та ін.), *колективної* (Е. Бурда-Лассен, С. Попов, П. Водак, Дж. Джозеф, К. Лібхарт, М. Райзіг, Д. Уошбрук та ін.), *регіональної* (Н. Купіна, О. Михайлова, П. Корфілд та ін.), *гендерної* (О. Грищенко, О. Ощепкова, А. Єрмолаєв, П. Еккерт, Д. Кемерон та ін.), *культурної* (Ю. Бовкунова, П. Биков, Л. Гришаєва, Л. Цурикова, П. МакІлвенні та ін.) й *етнічної* (І. Валуйцева, А. Донцов, О. Селіванова, Ж. Уталієва, Дж. Джексон, Р. Лепейдж, А. Табуре-Келлер, Дж. Фішман та ін.). Значне місце також посідають дослідження, пов'язані з особливостями репрезентації англійськості, англійської етнічності / етнічної ідентичності (М. Цветкова, Г. Вежбицька, Т. Тервіл-Пітр та ін.).

Ідентичність як комплексне поняття і багатогранний феномен сьогодні все частіше стає об'єктом дослідження різноманітних лінгвістичних дисциплін і напрямів (соціолінгвістики, психолінгвістики, етнопсихолінгвістики, лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики, гендерної лінгвістики / лінгвістичної гендерології, лінгвоконцептології, антропологічної лінгвістики, міжкультурної комунікації, дискурсології, лінгвокультурології). При цьому, як свідчить наш огляд відповідних студій, у деяких із них простежується тенденція міждисциплінарного розгляду феномену ідентичності не лише в межах двох парадигм: комунікативно-функціональної (прагматичної) та когнітивної, а й у межах їхнього тісного взаємозв'язку. Такий синтез зумовлює зародження й становлення міжпарадигмального *когнітивно-дискурсивного підходу* до вивчення ідентичності в руслі нової когнітивно-дискурсивної парадигми.

Однобічність та обмеженість досліджень ідентичності рамками виключно однієї лінгвістичної царини або дисципліни гальмує розвиток лінгвістичного наукового дискурсу ідентичності. Аналіз конкретного матеріалу, безперечно, продуктивний і виправданий, особливо на початку становлення лінгвістичної теорії ідентичності. Але все ж закони еволюції сучасного наукового знання, міждисциплінарність самого об'єкта вивчення вимагають переходу до наступного етапу – вивчення ідентичності як міждисциплінарної лінгвістичної категорії. Лінгвістичні науково-методологічні підходи перебувають у стадії зародження і становлення, в них різною мірою апробується методика загальногуманітарних підходів до вивчення ідентичності.

Комунікативно-функціональний (або в іншій термінології – комунікативно-дискурсивний) підхід методологічно базується на соціологічному та конструкціоністському загальногуманітарних міждисциплінарних підходах до вивчення ідентичності. Дослідження в межах цього лінгвістичного підходу проводяться на перетині таких лінгвістичних дисциплін та напрямів, як комунікативна лінгвістика, лінгвопрагматика, соціолінгвістика, гендерна лінгвістика, дискурсологія, лінгвістика тексту, лінгвокультурологія та міжкультурна комунікація (О. Горошко, М. Макаров, М. Школова, Г. Яворська та ін.).

Ідентичність як комунікативно-функціональна (комунікативно-дискурсивна) категорія розглядається як комунікативно конструйована сутність, що виникає й формується як результат різних комунікативних процесів та в різних типах дискурсу, ними ж конструюється і в них репрезентується. Відповідно, увиразнюється її "мовна", інтерсуб'єктна, інтеракційна, дієва природа.

Іншим виявом загальногуманітарних міждисциплінарних підходів до розгляду ідентичності слугують дослідження в межах *когнітивного лінгвістичного підходу*, здійснювані на стику таких лінгвістичних дисциплін, як когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, когнітивна семантика, психо- та етнолінгвістика, психосемантика (С. Гарагуля, В. Наумов, В. Карасик, О. Селіванова, І. Шаліна та ін.). Слід зазначити, що в таких дослідженнях ідентичність доволі рідко є об'єктом безпосереднього вивчення. Часто проблематики ідентичності лише опосередковано торкаються у фокусі векторних напрямів сучасної когнітивістики (вивчення мовної особистості, мовної картини світу, співвіднесення мови та національної/етнічної свідомості, дослідження концептів, що належать колективному когнітивному простору тощо), вона стає своєрідним "кутом зору", під яким розглядається те чи інше явище.

Значимість вивчення феномену ідентичності в когнітивному ключі безперечна, оскільки уможливорює виокремлення його сутнісних характеристик та встановлення закономірностей його взаємозв'язку з ментальними процесами концептуалізації, категоризації, ідентифікації тощо. Такі дослідження роблять свій внесок у перспективу створення комплексної лінгвістичної теорії ідентичності та задають вектори становлення міждисциплінарного когнітивного підходу до вивчення ідентичності.

Дослідження ідентичності міждисциплінарні не лише в кожній із двох домінуючих сьогодні в лінгвістиці наукових парадигм – комунікативно-функціональній та когнітивно-лінгвістичній, а й у межах їхнього тісного взаємозв'язку. Синтез цих двох парадигм у дослідженнях ідентичності останніх десятиліть (О. Катанова, Т. Сазонова, Т. Баранова) свідчить про те, що в сучасній лінгвістиці в руслі становлення нової когнітивно-дискурсивної парадигми зароджується міжпарадигмальний *когнітивно-дискурсивний лінгвістичний підхід* до вивчення феномену ідентичності.

Незважаючи на багатоплановість та різновекторність лінгвістичних досліджень ідентичності, їх усіх об'єднує декілька основних положень. По-перше, ці дослідження пояснюють, яким чином мова конструює різні вияви ідентичності і як, у свою чергу, вона їх відображає. По-друге, в них фокусується увага на тому, як мовою створюються і в мові відображаються великі й малі соціальні категорії та групи (вік, гендер, нація, етнос, клас і т.ін.). По-третє, вивчення взаємозв'язку мови та ідентичності також допомагає зрозуміти, яким чином концептуалізується соціальний світ, що оточує людину. І, нарешті, всі ці дослідження прагнуть пояснити, як за допомогою ідентичності людина визначає свою індивідуальну та колективну "відмінність", і як,

визначивши її, використовує мову для того, щоб посісти своє місце в соціокультурному просторі.

В той же час аналіз лінгвістичних праць із проблем ідентичності дає змогу виявити низку суттєвих "наскрізних" лакун, наявність яких окреслює перспективи подальшого комплексного вивчення цього багатогранного феномену. По-перше, в роботах з ідентичності часто-густо немає чітко виробленої та науково обґрунтованої методології лінгвістичних досліджень цього феномену, навіть якщо така й декларується. Причому мова йде про відсутність методології як у межах лінгвістики в цілому, так і в межах окремих лінгвістичних царин і напрямів. По-друге, в лінгвістичних працях нерідко ігноруються філософські і соціогуманітарні основи ідентичності як феномену індивідуальної та колективної свідомості і як відповідної наукової категорії. Це виявляється й у використанні хибних принципів розмежування видів та різновидів даного явища, в некоректному трактуванні його структурної та системної організації, в нерозмежуванні понять "ідентичність" та "ідентифікація" тощо. Все це призводить до використання різних за своєю суттю понять як взаємозамінних, до термінологічної незрозумілості та непослідовності, а в результаті – до необґрунтованості та непереконливості певних висновків і узагальнень.

Список використаних джерел:

1. Матузкова Е.П. Идентичность и лингвокультура: методология изучения: монография / Е.П.Матузкова. Одесса: Издательство КП ОГТ, 2014. 333 с.
2. Идентичність та мова / Інтегральна теорія англомовної комунікації: Колективна монографія / Під загальною редакцією д.ф.н. Т.І.Домброван. – Одеса: КП ОМД, 2015. С.106-145.
3. Матузкова О. П., Безпалова К.В. Когнітивний міждисциплінарний підхід до вивчення ідентичності у соціогуманітарній парадигмі // Записки з романо-германської філології. 2020. Вип. 2(45). С.43-50.